

INSTITUUT VOOR AMERIKANISTIEK vzw. TIJDSCHRIFT

Driemaandelijks tijdschrift
Afgiftekantoor 2600 Berchem
P4A 8008

2008- Nr. 2
April-Mei-Juni
<http://www.amerikanistiek.org>

INHOUD

Afscheid Jos Martens
uit bestuur
Blz. 2

Uit de pers
Blz. 2

Maya-klederdrachten
en hun boodschap
De Paya
Julia Montoya
Blz. 3-17

Wij ontvingen voor
onze bibliotheek
Blz. 18

Offergaven van
Azteken ontdekt

Paleis van Montezuma
gevonden
Blz. 18

Spectaculaire
ontwikkeling
in de studie van de
Mayageschiedenis?
Jos Martens
Blz. 19-20

Gezocht:
Kleurrijke sponsor!
Blz. 20

Fig. 1 Paya. Cofradía Compañía de Jesús, Patzún, 1960.
Verzameling Museo Ixchel, Guatemala

AFSCHEID JOS MARTENS UIT BESTUUR

Onlangs heeft onze vriend Jos Martens te kennen gegeven dat hij, om persoonlijke redenen, niet langer wenst lid te blijven van het bestuur van onze vereniging. Een beslissing die wij uiteraard aanvaarden maar wel ten zeerste betreuren. Jos is een van de pioniers van het prille begin in 1973. Toen heette onze vereniging nog "Vlaams Instituut voor Amerikanistiek" met vestiging te Mechelen en met een afdeling "Volksuniversiteit Pedro de Gante". Hiervan was Jos voorzitter. Hij was ook de drijvende kracht achter de jaarlijkse cursussen "Inleiding tot de Amerikaanse culturen" die onze vereniging toen gaf in samenwerking met de universiteit te Leuven. Nadien was hij ook de ontwerper van onze huidige website.

Al onze leden kennen Jos natuurlijk door zijn prachtige artikels over de meest diverse onderwerpen in ons tijdschrift. Hij is bovendien de enige in ons bestuur met een wetenschappelijke opleiding als historicus. Tijdens zijn talrijke voordrachten gaf hij dan ook blijk van een zeer brede visie op de geschiedenis.

Wij danken Jos dan ook voor de vele jaren inzet bij de leiding van onze vereniging. Hij heeft ons inmiddels wel verzekerd dat hij lid blijft en dat wij in de toekomst mogen blijven rekenen op artikels voor ons tijdschrift en dat wij van hem nog enkele boeiende lezingen mogen verwachten.

HET BESTUUR

UIT DE PERS

AZTEEKSKADASTER

De Standaard Wetenschap, donderdag 10 april 2008.

Net zoals hedendaagse belastingontvangers plegen te doen, hanteerden Azteekse vorsten een kadaster om het kadastraal inkomen van hun onderdanen vast te leggen — en er de verschuldigde grondbelasting op te berekenen. Voor die berekening hadden ze een heel eigen rekensysteem uitgewerkt, melden Maria del Carmen Jorge y Jorge (universiteit van Mexico) en Barbara Williams (universiteit van Wisconsin) in het vakblad *Science*. Op een kaart uit de *Codex Vergara* (1540), een Azteekse handschrift waarin alle grondbezit uit de stadstaat Tepetloactoc staat opgesomd, is te zien hoe Azteekse tollenaars de percelen zorgvuldig opmaten en registreerden. Ze hanteerden daarbij geen decimaal maar een vigesimaal (twintigdelig) stelsel waarbij het cijfer 1 werd voorgesteld door een bolletje, 5 door een streepje, enzovoorts. Om recht-

hoekige kavels op te meten vermenigvuldigden ze eenvoudig lengte met breedte; bij onregelmatige kavels vermenigvuldigden ze de gemiddelde lengte van tegenoverstaande zijden heel pragmatisch met de lengte van een aanliggende zijde. De Azteekse ambtenaren letten daarbij wél op de kleintjes. Om een perceel tot de laatste vierkante meter in te kohieren gebruikten ze breuken, waarvoor harten, pijlen en handen symbool stonden.

DE OUDSTE AMERIKAANSE DROL DROL MAAKT GESCHIEDENIS

De Standaard Wetenschap, donderdag 10 april 2008

BRUSSEL - Hij stinkt niet en je krijgt er geen vuile handen van: een fossiele drol, gepoept door de allereerste Amerikaan.

De allereerste Amerikanen deden hun behoefte niet buiten, achter een boom, maar gewoon net als wij in het kleinste kamertje van hun woning. Dat suggereert alvast de vondst in een grot in Oregon van zes versteende uitwerpselen, die naar vorm en kleur te oordelen door een mens werden uitgepoept.

Het zou een fait divers zijn, ware het niet dat de uitwerpselen daar al ruim veertienduizend jaar geleden werden gedeponeerd, wat hun producent tot de oudste Amerikaan aller tijden maakt. Bovendien bevatten de fossiele drollen - die wetenschappers overigens heel keurig coprolieten noemen - nog sporen van menselijk DNA. En daaruit valt af te leiden dat de oer-Amerikaan op het steentijdtoilet van Siberische afkomst was, schrijven Deense en Amerikaanse antropologen in een vooruitgeschoven publicatie in *Science*. Typische kenmerken uit zijn DNA komen ook bij de huidige Amerikaanse Indianen voor. Dat bewijst niet alleen dat deze laatsten van de eerste kolonisten afstammen, maar ook dat de immigratie naar Amerika duizend jaar vroeger op gang kwam dan tot dusver was gedacht.

Het Amerikaanse continent was het laatste dat door de mens werd bevolkt (op Antarctica na). Het werd niet door Columbus in 1492 ontdekt, maar al veel vroeger, door voorouders van de huidige Amerikaanse Indianen. Er zijn talloze tegenstrijdige en goed en minder goed onderbouwde theorieën over wie de kolonisten waren en wanneer ze aankwamen in Amerika. De voornaamste hypothese suggereert een oversteek van een groepje Aziaten uit Siberië naar Alaska - te voet, over de dichtgevroren zee. Vermoedelijk waren het jagers die achter mammoet aanzaten en die, eenmaal in Amerika, zich over het hele continent verspreidden. Andere, minder waarschijnlijke kolonisatieroutes: over water vanuit Europa of Afrika - denk aan Thor Heyerdahls poging om per papyrusboot van Marokko naar Amerika over te steken.

De oudste sporen van menselijke aanwezigheid in Noord-Amerika waren tot dusver benen speerpunten van dertien-duizend jaar oud, gevonden in New Mexico en toegeschreven aan de Clovis-cultuur, die tussen 13.200 en 12.900 jaar geleden heel Noord-Amerika zou hebben gekoloniseerd, om later naar het zuiden door te trekken en ook Midden- en Zuid-Amerika te bevolken. Maar Clovis als oer-Amerikaan lag moeilijk sinds tien jaar geleden in Chili menselijke sporen van 14.500 jaar oud werden gevonden. De volgens koolstofdatering 14.340 jaar oude drollen uit Oregon maken de kolonisatieroute uit het noorden nu opnieuw plausibel.

Hilde Van den Eynde

MAYA- KLEDERDRACHTEN EN HUN BOODSCHAP

De *paya*,
de ceremoniële hoofddoek uit
Patzún, Guatemala¹

*Julia Montoya**

¹ Gebaseerd op het werk Elementos cosmogónicos en tejidos ceremoniales mayas. La paya de Patzún, voorgedragen tijdens de IV Jornadas Internacionales de Textiles Precolombinos, Barcelona. December, 2007.

*Julia Montoya is Guatemalteeks van afkomst, Mayakenner bij uitstek en sinds enkele jaren voorzitter van onze vereniging.

RESUMEN

Muchos elementos cosmogónicos prehispánicos han perdurado hasta el presente en la indumentaria ceremonial de los mayas, en la forma de símbolos que fueron adoptados de la cultura europea y que vinieron a fundirse con los autóctonos o a sustituirlos. En este artículo se explora el simbolismo de las figuras bordadas en la paya, el velo ceremonial femenino que se usa en las cofradías de Patzún, una comunidad maya-kaqchikel en el altiplano de Guatemala. Hasta el presente, esta prenda ha tenido un rol muy importante en las ceremonias religiosas indígenas de esta comunidad.

ABSTRACT

Many pre-Hispanic cosmogonical elements have endured until today in the form of symbols adopted from the European culture, which have been fused with or came to replace the indigenous ones. This article explores the symbolism of the figures embroidered on the paya, the ceremonial veil used by the female members of the cofradía's of Patzún, a Maya-Kaqchikel town in the Guatemalan Highlands. Until today, this garment has played an important role in the indigenous religious ceremonies of this community.

HET RITUELE LEVEN BIJ DE MAYA'S

Het ceremoniële leven van de hedendaagse Maya's heeft zijn wortels in de precolumbiaanse tijd. In die periode waren de feesten en de rituelen van het volk georganiseerd rond de sleutelmomenten van de landbouwcyclus. De cultus van de regen, de aarde en de maïs, was een uitdrukking van hun kosmovisie die gebaseerd was op hun kennis van de landbouw en een uiting van hun natuurfilosofie. De cyclus van rituelen liep parallel met de beweging van de zon doorheen het jaar en stond in nauw verband met de weerfenomenen en klimaatschommelingen en met hun natuurlijke omgeving. De bergen, de waterbronnen en de dieren spelen hierbij een belangrijke rol. Tezamen vormen zij nog steeds het 'heilig landschap' waarin de landbouwrituelen gesitueerd worden en waar de continuïteit met de visie van de precolumbiaanse cultuur het meest tot uiting komt.

In de 16de eeuw hadden de Spanjaarden de maatschappij ingrijpend veranderd. Zij hadden het katholieke geloof opgelegd, samen met al zijn publieke uitingen, zoals de verering van de heiligen en de organisatie van patroonfeesten, processies die samengingen met rituele voorstellingen en dansen. De cofradía's² en de alcaldía's³ zijn organisaties die door de Spanjaarden tijdens de kolonisatie geïntroduceerd werden. Met deze instellingen werden de religieuze structuur en de bestuursvormen van de indiaanse gemeenschappen geconsolideerd. Om ondanks het repressieve karakter van het nieuwe regime toch hun cultuur en kosmogonie⁴ aan de komende generaties door te kunnen geven waren nieuwe uitdrukkingvormen nodig.

² Religieuze broedersschappen voor de verering en het organiseren van de feestelijkheden ter ere van een heilige.

³ Bestuursvorm van de indiaanse maatschappij.

⁴ Gerelateerd aan het mythische ontstaan van het heelal.

Zij namen, bijvoorbeeld, formeel de symbolen van de nieuwe religie over maar integreerden hierachter hun traditionele concepten en bleven, ondanks alles, trouw aan hun ritën, vooral deze verbonden met de landbouw. Als gevolg hiervan ontstond een complex syncretisme, dat vorm gaf aan een nieuwe religieuze traditie, oppervlakkig katholiek maar in wezen traditioneel. De rituele landbouwcyclus heeft zijn oude wortels behouden, maar de expressievormen werden constant aangepast of heruitgevonden. Deze continuïteit kan verklaard worden door het feit dat een groot deel van de traditionele landbouwpraktijken, vooral dan de maïs-teelt, tot vandaag behouden bleven. Dezelfde klimatologische en geografische omstandigheden die de teelttechnieken bepalen bleven sinds de precolumbiaanse tijd vrijwel ongewijzigd. De gemeenschappen zijn nog steeds afhankelijk van de grillen van de natuur, en de mensen trachten nog steeds via het ritueel deze natuurfenomenen te beheren.

De volksreligiositeit die wij vandaag kennen is het resultaat van de versmelting van de katholieke feesten en de precolumbiaanse landbouwrituelen. Het merendeel van de Mayariten verloopt volgens de voorschriften van de *costumbre*⁵ binnen de formele context van de *cofradía*'s. Het ritueel verloopt volgens een complexe kalender die zich volledig integreerde met de officiële feestencyclus van de katholieke heiligen. Het dragen van ceremoniële klederdracht tijdens deze gelegenheden is één van de voorschriften van de *costumbre*.

DE OORSPRONG EN DE FUNCTIE VAN DE PAYA

De Spanjaarden hebben de Indianen tijdens de koloniale periode een welbepaalde klederdracht opgelegd voor het uitoefenen van de functies binnen de *cofradía*'s en de *alcaldía*'s. In het begin had deze kledij een duidelijke Europese vorm, zeker wat de mannelijke kledij betreft. De vrouwelijke kledij daarentegen, omvatte de basiskledingstukken van de Mayavrouw: de *huipil* (bloes) en de *corte* (rok). Gaandeweg werd deze klederdracht aangepast en verrijkt met elementen uit de Mayacultuur. De Indianen hebben deze kledingstukken overgenomen en ze een eigen 'Mayakaracter' gegeven. Gebruikmakend van vele Europese symbolen slaagden de Indianen erin, via het versmelten van symbolen en concepten uit beide religies, hun kosmogonie binnen hun kleding te 'smokkelen' zonder de argwaan van de monniken te wekken. De katholieke heiligen werden met een 'traje'⁶ aangekleed en op deze manier binnen de indiaanse gemeenschap aanvaard en geïntegreerd.

In dit artikel wordt het symbolisme van de ceremoniële hoofddoek of *paya* van de vrouwelijke leden van de *cofradía*'s van Patzún uitgelegd.⁷ Patzún is een Maya-Kakchikel-sprekende gemeenschap in het Hoogland van Guatemala. De oorsprong van dit kledingstuk situeert zich waarschijnlijk in het tweede deel van de 18de eeuw, of het begin van de 19^{de}

⁵ De oeroude rituele praktijken of de oude Mayatradities.

⁶ Traje : Indiaanse traditionele kledij. De ladino's dragen 'vestido' (westerse kledij).

⁷ Alleen de stukken die bestemd waren voor *cofradía*-gebruik werden voor deze studie gekozen. Zij dateren uit de jaren 1940-1970. De meeste komen uit de collectie van het Museo Ixchel del Traje Indígena de Guatemala.

eeuw. Mogelijk is dit stuk zelfs nog ouder, want vanaf de 16de eeuw werden de Mayavrouwen verplicht om hun hoofd te bedekken met een doek of een sluier bij het binnenkomen van de kerk. Mettertijd werd deze sluier versierd met geweven of geborduurde symbolen. Cofradía-hoofddoeken (su't's) zijn nog altijd kostbare stukken, en niet toevallig worden zij met de mooiste en de fijnste materialen vervaardigd. De symbolen die deze ceremoniële doeken sieren worden uitgekozen volgens de strenge traditie van de lokale gemeenschap. Bij het vervaardigen van kledingstukken bestemd voor dagelijks gebruik of voor de verkoop wordt meer vrijheid toegelaten.

De paya is gemaakt in de vorm van een vierhoek en meet ongeveer 45 cm aan elke zijde. Het weefsel wordt volledig bedekt met figuren, die met felgekleurde zijden garens geborduurd worden. Het stuk wordt aan een sluier vastgemaakt en wordt over het hoofd gedragen. Het maakt deel uit van de ceremoniële klederdracht van de texeles⁸ van de vier cofradía's van Patzún: Cofradía de San Bernardino de Siena (patroonheilige van Patzún), de Cofradía de Corpus Christi, de Cofradía de la Compañía de Jesús, en de Cofradía de la Virgen María. De kleine kwastjes aan één van de zijden geven de positie aan van de texel binnen de hiërarchie van de cofradía en haar aantal jaren dienst. Voor zover bekend werd de paya altijd beschouwd als een stuk dat exclusief gedragen wordt tijdens de katholieke feesten en dan vooral die van Corpus Christi, de Goede Week en het feest van de patroonheilige van Patzún (Fig. 1 -frontpagina; Fig. 2 a - b).

a.

b.

Fig. 2 a-b
a. Sluier met paya, 1960. Cofradía Compañía de Jesús. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala.
b. Ceremoniële klederdracht van Patzún. (Foto Altman en West 1992:170).

MAYA-KLEDINGSTUKKEN EN HUN BOODSCHAP

De symbolen die geweven of geborduurd werden op de ceremoniële kledingstukken vormen een middel om kosmogonische kennis door te geven. Een oude wijze man uit Patzún legde uit: "onze voorouders kenden de letters [alfabet] van vandaag niet; zij schreven met figuren". Vanuit dit perspectief hebben de Maya's het schrift, alsook het tekenen en het weven [en ook het borduren] van figuren gezien als één en dezelfde handeling, die in verband staat met het zaaien. Op dezelfde manier waarmee men zaadjes in de aarde inbrengt, worden ook de figuren op een steen, op een doek of op papier 'geïmplanteerd'.

⁸ Vrouwelijke leden van de cofradía's.

Er bestaat dus een diepe relatie tussen de verschillende media en/of handelingen, die de domeinen van de taal en de technologie omvatten. Daarom kunnen wij ceremoniële kledingstukken, vooral diegene die op het hoofd gedragen worden, als 'ideografieën' of 'denkgidsen' beschouwen. Hun symbolisme heeft geen betekenis voor de niet ingewijden, maar de kenner en de beoefenaar van de *costumbre* herkent de boodschap van deze weefsels wel. Vandaag speelt de ceremoniële klederdracht van de Maya's nog steeds een essentiële rol tijdens het ritueel, langs waar de specialisten een boodschap doorgeven aan een publiek dat hiervoor openstaat.

Het is bekend dat de figuur in het midden van de *paya* de kelk met het Heilig Sacrament voorstelt en dus het katholieke karakter van het stuk aan de gelovigen van Patzún bevestigt. De aanwezigheid van afbeeldingen van wilde dieren, zoals herten en jaguars, die niet tot de katholieke iconografie behoren, laten ons anderzijds vermoeden dat er een symbolisme, van precolumbiaanse herkomst, diep in de *paya* verborgen zit.

Deze veronderstelling was de belangrijkste motivatie om deze studie te beginnen; de doelstelling was het identificeren van de religieuze boodschap van de *paya*'s voor de Maya's die hun traditioneel geloof beoefenen. Om dit onderzoek te kunnen realiseren, moesten wij eerst de religieuze context waarin de *paya*'s worden gedragen leren kennen, alsook de historische en mythologische aspecten van de afgebeelde figuren. Onze zoektocht heeft ons geleid naar de studie van de zonnekalender, de cyclus van de maïsteelt, het Mayaritueel en de cyclus van de katholieke feesten, alsook de rol van de *cofradía*'s en de betekenis van de dansen tijdens de ceremoniële momenten. Onze belangrijkste bronnen waren de verschillende etnografische studies over de religieuze praktijken in de K'iche, Kaqchikel, Kekchi' en Tzutujil gemeenschappen, alsook het *Popol Vuh* en de hedendaagse volkslegenden en verhalen.

HET SYMBOLISME VAN DE PAYA

De *paya* wordt in het Kaqchikel *retz'abalil ricot' ibajalil tiox* genoemd. Dit betekent 'symbolisme van het sacrale'. De belangrijke componenten die kenmerkend zijn voor de traditionele *paya*'s zijn:

1. De vierhoekige vorm

Alle *paya*'s hebben de vorm van een vierkant, waarop verschillende figuren, rond een centraal element geplaatst worden. De vierhoekige vorm symboliseert de Aarde, de moeder van alle wezens, de mens, de dieren en de planten. Moeder Aarde schenkt hen het leven en hun voedsel. Deze vierhoekige ruimte wordt door de Maya's beschouwd als een 'heilig landschap'. Hun leefwereld werd rondom een middelpunt gecentreerd. De Maya's integreren de wereld van de bergen, de bossen, de waterbronnen, de velden, de huizen en de kerk, en beschouwen dit geheel als een volledige gemeenschap.

Het *Popol Vuh* beschrijft de manier waarop de goden de Aarde geschapen hebben in de vorm van een reuze maïsveld, opdat de mensen deze ruimte

zouden kunnen bewonen en de aarde bewerken om hun voedsel te vergaren. Hun verplichtingen tegenover de goden moesten zij met offers en gebed nakomen. De werkwijze van de goden om de Aarde als een vierhoekig maïsveld, door middel van een koord af te meten en dan met paaltjes op de vier hoeken vast te leggen, heeft haar evenbeeld in de jaarlijkse cyclus van de zon. De hoeken van de door de goden gecreëerde ruimte komen overeen met de punten aan de horizon waar de zon op en neergaat volgens de zonnewenden, en het middelpunt wordt bepaald door de positie van de zon tijdens de equinoxen. De zijden van de ruimte duiden de richtingen van de kosmos aan. Deze grenzen werden ook gezien als een beschermende koord of als een pad dat de wildernis scheidde van de beschaafde wereld. Aan het einde van elke richting van de Aarde bevond zich een sacrale berg of een grot, bewoond door een godheid, en elke richting had haar eigen kleur: het oosten was rood, het westen zwart, het noorden wit en het zuiden geel [de vier kleuren van de maïsoorten]. De oriëntatie van de vier wegen die vanaf het middelpunt naar de heilige bergen lopen wordt bepaald door het pad van de zon: het oost-west pad door de dagelijkse beweging van de zon, en het noord-zuid pad, door de jaarlijkse beweging van de zon tussen de zonnewenden (Fig. 3; 4).

Fig. 3 Dagelijkse en jaarlijkse beweging van de zon tussen de zomer- en winterzonnwenden. (Tekening J. Montoya, naar S. Milbrath 1999: fig2.1a)

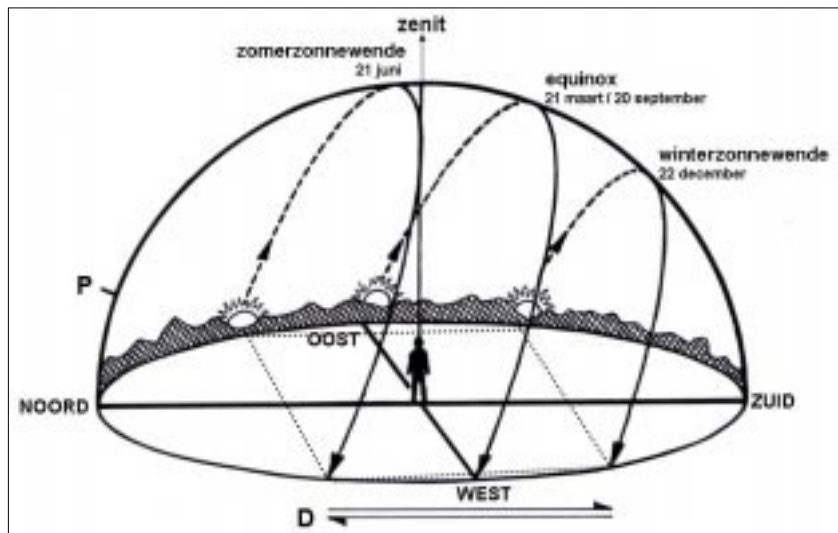

Fig. 4 Ceremonieel tafellaken, 1950. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala.

De handelingen van hun Scheppers worden door de mensen in het dagelijks leven symbolisch herhaald. De ruimte nodig voor het maïsveld of milpa en het grondplan voor hun huis worden met dezelfde

middelen afgebakend. Het weefgetouw wordt met een lange koord (de ketting) en vier basisstokken samengesteld, en hun weefsels hebben vier afgewerkte zijden wanneer zij van het getouw komen. Ook de altaren worden volgens deze principes opgesteld.

Fig. 5 toont de manier waarop de rituele specialist het vierhoekige altaar op de grond vastlegt. Hij plaatst planten met bloemen aan de hoeken en in het midden legt hij een steen met daarop kaarsen en een flesje alcohol. Dit zijn offers voor de goden die tijdens het ritueel opgeroepen worden. Hiermee opent hij de 'poort' naar de wereld van de goden en de voorouders. Kleine tafellakens zoals deze te zien in Fig. 6, werden in de *cofradía's* gebruikt voor de altaartafels of voor het afdekken van koffers met heilige voorwerpen. De compositie van dit stuk toont een sterke gelijkenis met het altaar op de berg; er staan vier planten in elke hoek en het midden wordt zeer opvallend voorgesteld.

Fig. 5 Altaar op de berg Paxquil, 1995. (Tekening K. Deuss 2007:88)

Fig. 6 Ceremonieel tafellaken, 1950. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala.

2. De negen bogen

Op de traditionele *paya's* staan aan één van de zijden negen bogen afgebeeld, hoewel het aantal soms kan variëren (Fig.7; zie ook fig.1, 8, 12, 13, 15, 18a). Volgens de geraadpleegde bron, symboliseren deze bogen de negen maanden van de zwangerschap. "Zoals de aarde, staat de vrouw symbool voor leven, en zij maakt deel uit van het sacrale". Deze zin komt overeen met de visie van de Maya's over de vruchtbaarheid. De vrouw en haar zwangerschap horen echter niet bij het zogenaamde katholieke karakter van de *paya's*. De Maya's voelen zich verantwoordelijk voor de regeneratie van hun maatschappij en van de natuur. In deze betekenis is de landbouw helemaal geen banale activiteit; hij beheert immers de levenskracht die aanwezig is in de zaden, de aarde en de regen. De maatschappij, zowel als de landbouw, vormen een deel van de kosmos en beiden zijn zij afhankelijk van de kosmische cycli en de goedwilligheid van de goden.

Schultze Jena heeft in 1933 het verband aangetoond tussen de zwangerschap, de kalenders (de Tzolkin en de Haab), en de cyclus van de maïs-

Fig. 7 Paya. Cofradia Corpus Christi, 1950. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala

Fig. 8 Paya. Cofradía Corpus Christi, 1960. Verzameling J.J. Stiefenofer, Antwerpen.

teelt. Dit verband wordt afgeleid van de menselijke- en van de landbouwcycli, die geassocieerd worden met de cycli van de zon en van de maan, de rekenkunde en de ideeën.⁹ Het zonnejaar (Haab) bepaalt de groeicyclus van de maïsplant en de maankalender (Tzolkin) de periode van de zwangerschap. De dialectische interactie tussen de zon (manlijk en warm) en de maan (vrouwelijk, koud en vochtig) scheppen de vereisten voor de vruchtbaarheid. Het menselijke leven wordt daarom beschouwd als een metafoor van 'zaaien en ontkiemen'; deze wereldvisie heeft voor de Maya's een alles omvattende symbolische kracht.

3. De planten en de natuur (de bergen)

Eén van de opvallende kenmerken van de paya's is de planten, afgebeeld in vele kleuren, die de achtergrond bedekken. Het zijn afbeeldingen van de pacaya-bladeren (*chamaedorea elegans*). Deze afbeeldingen onderstrepen het belang van deze planten tijdens het beoefenen van de costumbre. Tijdens de religieuze festiviteiten worden zij gebruikt als decoratie voor kruisen en altaren (Fig. 8; zie ook fig.1, 4, 7, 12, 13, 15, 18 a).

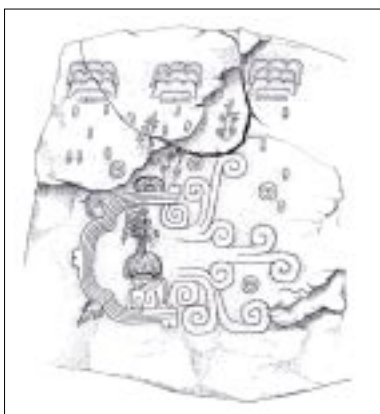

Fig. 9 Monument no. 1, 'El Rey'. Chalcatzingo, Mexico. Preklassieke periode. (Tekening D.C.Grove in Fields en Reents-Budet 2005:31)

Sommige cofradía's ondernemen uitputtende 'bedevaarten' naar de Zuidkust om de pacaya-bladeren te gaan plukken. Ze symboliseren de natuur en de bergen vanwaar de levensmiddelen voor de mens afkomstig zijn. Van oudsher hebben de Maya's de bergen als de woningen van hun goden beschouwd; de hoge bergen, vooral deze met grotten of waterbronnen, worden nog steeds aanzien als de oorsprong van de wolken en de regen, dus als bronnen van vruchtbaarheid (Fig. 9). Deze plaatsen worden als zeer heilig maar ook als zeer gevaarlijk beschouwd, want ze worden door wilde dieren beschermd (jaguars, poema's, herten en slangen). Ritueelspecialisten komen naar deze plaatsen om te onderhandelen met de godheid van de berg, de 'eigenaar' van de waterbronnen en van de wilde dieren. Zij brengen offers op de altaren in ruil voor de gunsten van de godheid. Op 3 mei, het feest van La Santa Cruz (Het Heilige Kruis), worden alle kruisen, ook die op de altaren op de hoge bergen met planten versierd; de maïszaden worden gezegend en het begin van het landbouwseizoen wordt gevierd. Dit is het katholieke feest waarbij de meeste pre-Spaanse tradities geïntegreerd werden (Fig. 10).

Fig. 10 Altaar met kruisen (detail), Momostenango, Guatemala. (Foto J. J. Foxx).

⁹ De Maya's geloven dat de maandstonden en de zwangerschap door de maan beïnvloed worden (9 maanden van 29 dagen of maancyclus). De zwangerschap duurt ongeveer 261 dagen, en dit komt overeen met de lengte van de Tzolkin, het rituele kalenderjaar van 260 dagen. De zonnecyclus bepaalt het Haab of zonnejaar; dat baseert zich op de jaarlijkse regencyclus (twee seizoenen, het regen- en droge seizoen, telkens van 180 dagen). Om een jaar van 365 dagen te vervolledigen worden er 5 dagen bijgevoegd (wayeb of 'ongeluk'-dagen). Dit jaar komt overeen met de Gregoriaanse kalender (Furst en Gossen 1986:74).

4. De wilde dieren (de jaguar en het hert)

De wilde dieren leiden ons naar de belangrijkste aardse godheid: de oude 'God van de Aarde', 'Heer van het Berg', en 'Meester van de Wilde Dieren'. Hij is een tweeslachtige godheid, de eigenaar van alle bronnen van vruchtbaarheid. Hij staat ook bekend als 'Mundo', de 'Heer van de Onderwereld', die in een onderaardse grot woont en alle rijkdommen bezit. Hij kan de vorm aannemen van wilde dieren (herten of jaguars) om zich aan de mensen te tonen. In de precolumbiaanse periode waren de jacht en het offeren van herten een onderdeel van de rituelen om regen af te smeken. Vandaag is de jacht op het hert helemaal verdwenen en in de plaats van herten worden nu kleine dieren geofferd, meestal kippen, of worden rituele dansen uitgevoerd. Eén van deze dansen is de 'Baile del Venado' of 'Dans van het Hert'. Het dier wordt beschouwd als een vruchtbaarheidsymbool, want rond de lente-equinox verliest het zijn gewei en een paar maanden later, in volle regenseizoen, begint het opnieuw te groeien. De Dans van het Hert is onmisbaar als begeleiding van het ritueel tijdens de kritieke fases van de maïsteelt, bijvoorbeeld tijdens de eerste maïsplanting (Fig. 11; zie ook fig. 1, 6, 7, 12, 13, 15, 18 a).¹⁰

Fig. 11 Dans van het Hert (detail). Cofradía San Juan, Santiago Atitlán. (Foto P. Harbough).

5. De tweekoppige adelaar (Kablikot of Kablikok)¹¹

De kablikot is alom vertegenwoordigd in de paya's en in andere ceremoniële kledingstukken, zoals huipiles, su't's (hoofddoeken) en in kleine weefsels die gebruikt worden om sacrale voorwerpen te bedekken. Het Popol Vuh refereert naar de arend als het symbool dat de eerste voorouders van de K'iche'-dynastieën, van de goden voor hun geslacht ontvangen hebben. Tot op vandaag worden deze symbolen in hun klederdracht afgebeeld.¹²

In de jaren 1940 gebruikten de adellijke Kaqchikel's het woord kablikok om een grote godheid te noemen, 'Grote Heer met Twee Gezichten' (het ene kijkt naar voor en het andere naar achter; naar het goede en naar het kwade). In het K'iche' betekent dit 'God met Dubbelzicht' (hij kijkt naar omhoog, naar de hemel, en naar beneden, naar de aarde). De titel 'Grote Heer' refereert naar een godheid met een aantal bovenmenselijke eigenschappen, waaronder een onbeperkt zichtvermogen dat zowel de hemel en de aarde omvat (de ruimte), als de mogelijkheid om naar voor en naar achter te kunnen zien (in de tijd). Tijd en ruimte zijn twee fundamentele begrippen voor de Maya's die wij kunnen terugvinden in de afbeelding van de tweekoppige adelaar. Eenzelfde iconografie werd door de Spanjaarden in Amerika geïntroduceerd, met name het wapenschild van het huis van de Habsburgers. Wij vermoeden dat de Indianen dit graag geadopteerd hebben omdat het hen toeliet om onopvallend hun oude kablicot af te beelden, wat voor hen een perfecte personificatie voorstelde van de dualiteit van de kosmos (hemel en aarde, dag en nacht, warmte en koude, het goede en het kwade). De Spanjaarden daarentegen zagen dit als een teken van onderwerping aan de nieuwe autoriteiten (Fig. 12; zie ook fig. 1, 7, 8, 13, 15, 18a).

Fig. 12 Paya. Cofradía onbekend, 1950. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala

¹⁰ De datum om met zaaien te beginnen is verschillend naargelang de hoogte en de geografische breedte van het gebied. In het algemeen worden er in Guatemala twee maïsplantingen per jaar uitgevoerd.

¹¹ Cok of kok in het Kaqchikel, kot of cot in het K'iche', betekent arend. Kablikot: kap (dubbel), il (zicht), kot (arend) (Rodas, Rodas en Hawkins 1940:120).

¹² Popol Vuh IV Deel, Hoofdstuk II.

Fig. 13 Paya. Cofradía Corpus Christi, 1950. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala

6. Het centrale symbool

Voor de katholieke gelovigen van Patzún symboliseert het centrale symbool van de paya de kelk of monstrans met het Heilige Sacrament (Fig. 13)¹³. De oorsprong van dit voorwerp ligt in Europa, bij de viering van het Corpus Christi, een feest zonder vaste kalenderdag. Het werd tijdens de koloniale periode in Guatemala geïntroduceerd en is vandaag nog het belangrijkste feest van Patzún. De viering lijkt op de ceremonieën in de Europese steden van de 15de eeuw. De monstrans wordt door de priester rondgedragen door de straten van Patzún, die voor de gelegenheid met bloementapijten bedekt worden.

Corpus Christi symboliseert de overwinning van het geloof van Christus op de krachten van het kwaad. Het feest op de donderdag van Corpus Christi¹⁴ heeft de precolumbiaanse landbouwrituelen verdrongen maar tegelijkertijd hun betekenis geïntegreerd. Het feest wordt rond de zomerzonnenevende gevierd, wanneer de jonge maïskolven geoogst worden. Tijdens de processie van apostel Santiago in Santiago Atitlán, bijvoorbeeld, houdt de heilige enkele jonge maïskolven in zijn handen. Tijdens de processie wordt de Baile de Negritos of 'Dans van de Kleine Zwartjes' in de straten opgevoerd. Volgens de legende zijn het deze vier personages uit de dans die, bij het begin der tijden, de hemel met hun handen van de aarde gescheiden hebben.¹⁵

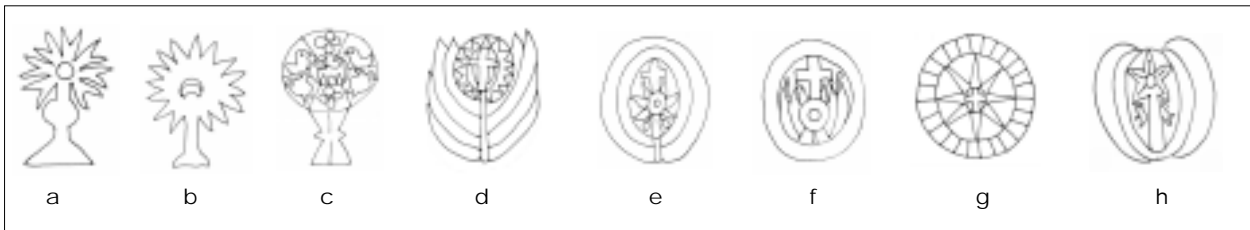

Fig. 14 a-h Variaties van het centrale symbool van de paya's uit de verzameling van het Museo Ixchel, Guatemala. (Tekening. J. Montoya)

Elke cofradía gebruikt een verschillend centraal symbool op haar paya's. (Fig. 14).

Kruisen worden veelvuldig afgebeeld en zijn altijd versierd met planten (Fig. 1; zie ook fig. 15). Dit symbool is erg dubbelzinnig; het kan immers zowel als een christelijk of als een Maya-element gezien worden. Ze lijken op elkaar naar vorm maar ook naar betekenis. Daarom wordt dit symbool door zowel de katholieken als door de costumbristen erkend.

¹³ Het vermelde symbool op de paya's blijkt nochtans een kopie te zijn van de custodia die de heilige Bernardino in zijn hand houdt (Fig. 17), en niet van de monstrans met Het Lichaam van Christus die in de kerk bewaard wordt.

¹⁴ Vroeger werd dit feest op 24 maart gevierd, en viel het af en toe samen met de Goede Week. Sinds de Middeleeuwen werd deze viering naar de achtste donderdag na Witte donderdag verplaatst. In de 14de eeuw nam dit feest heidense elementen op, zoals Moorse dansen en dansen met duivels, die op de pas gezaaide velden uitgevoerd werden. Ook in Europa had deze viering vanouds een 'heidens' landbouw karakter (Lara Figueroa 2003).

¹⁵ Dolores Ratzán, persoonlijke mededeling.

Het christelijk kruis symboliseert de offerdood van Christus. Dit symbool heeft mettertijd de plaats ingenomen van de mensenoffers uit de precolumbiaanse ritens, bedoeld om gunsten te bekomen van de goden. Tegelijkertijd associëren de Indianen het kruis nog steeds met de regen, de wind en de aarde. In deze betekenis is het een vruchtbaarheids-symbool.

In de koloniale periode was de Goede Week voor de Indianen het meest betekenisvolle katholieke feest. Het viel immers samen met de overgang van het droge seizoen naar het regenseizoen en de start van de landbouw-cyclus. Het Passieverhaal vertoont grote gelijkenissen met het verhaal van de dood van de maïsgod en zijn tweelingzonen in de onderwereld.¹⁶ Vergelijkbare feiten zijn: een gevaarlijke reis als doel, de hoofdpersonages worden gevangenen genomen en gedood, de transformatie en wedergeboorte en het overwinnen van de goede krachten over het kwaad. De wedergeboorte van zowel Jezus als van de maïsgod vormen de kern van beide passieverhalen en zijn herkenbaar in het centrale symbool van de paya, in de vorm van een kruis, een kelk, een monstrans of een ster.

Fig. 15 Paya. Cofradía Compañía de Jesús, 1950. Verzameling Museo Ixchel, Guatemala.

De K'iche's associëren Paaszondag met de opkomst van de zon tijdens de schepping; Jezus wordt gezien als de Cargador del Sol of 'Drager van de Zon', die naar de hemel stijgt om een nieuw tijdperk in te luiden. Op vele voorwerpen uit de precolumbiaanse kunst werd de wedergeboorte van de maïsgod afgebeeld, waarbij hij uit de onderwereld opstijgt in de gedaante van een maïsplant of een boom (Fig. 16 a-b).

a

b

Fig. 16 a-b

De wedergeboorte van de maïsgod volgens de archeologische bronnen.

a. Maya keramiek. Klassieke periode. (Tekening Freidel, Schele en Parker 1993: fig. 2:4)

b. Reliëf. Tempel van de Jaguars, Chichén Itzá, laat klassieke periode. (Tekening E.Seler in Fields en Reents-Budet 2005:96)

Dat veel van de mythologische elementen behouden bleven in de religieuze traditie van de Maya's kan verklaard worden door hun verband met de wisselvalligheid van de natuur en de invloed hiervan op de oogst. De Maya's geloven dat, wanneer zij hun plichten tegenover de godheden van de natuur niet nakomen volgens de voorschriften van de costumbre, er lange en hete droogtes of andere catastrofes zullen volgen. Bij de start van het regenseizoen, in de maand mei, wordt bij de feestelijkheden ter ere van de patroonheilige van Patzún veel belang gehecht aan de uitvoering van de Dans van het Hert (Fig. 17).

¹⁶ Zie Popol Vuh, Deel II, Hoofdstukken I, II, V- XIV.

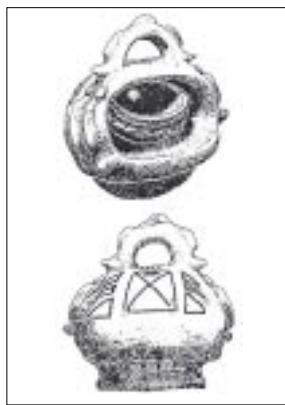
Fig. 17 San Bernardino de Siena, patroonheilige van Patzún in het altaar van de cofradía die zijn naam draagt. Hij houdt de custodia in zijn hand. (Foto J. Montoya)

Een van de dansers verklaarde: "Wij dansen voor onze patroonheilige want hij brengt ons de zegen van de regen, nodig om onze mais en onze groenten met succes te kunnen oogsten". Dit onderstreept de grote bekommernis van de Maya's om met offers, gebed en dans de gunsten van de goden terug te betalen en bevestigt het landbouwkarakter van het Mayaritueel. Dit wederkerigheidsprincipe vormt de basis van de complexe relatie tussen de mensen en de goden, nodig om de continuïteit van het leven te verzekeren.

Het centrale symbool op één van de bestudeerde paya's is de afbeelding van een wierookbrander (Fig. 18 a). Hoewel dit voorbeeld geen gebruikelijk symbool is op een paya moet het gebruik ervan ons niet verbazen. Een wierookbrander heeft een centrale plaats op de altaren op de bergen, in de grotten en in de cofradía's of in de kerk. Bij de gebeden voor de voorouders of voor de goden speelt deze brander dezelfde rol als andere offers zoals bloemen, kaarsen, dieren of alcohol. Dit soort wierookbranders heeft een speciale vorm die ons aan de kruin van een boom doet denken. Op begraafplaatsen uit de preklassieke periode heeft men prototypes van zulke branders teruggevonden. Op het voorbeeld hiervan in Fig. 18 b bevindt zich het teken X, dat volgens sommige auteurs het Kruis van San Andrés symboliseert. Dit symbool duidt de plaats van de schepping aan, waar de maisgod uit de onderwereld te voorschijn kwam in de vorm van een kosmische boom die de hemel van de aarde opheft. Men kent het als ka'an che' of Árbol del Cielo, 'Boom van de Hemel'. De koepel van deze branders stelt deze boom voor waarbij de jaguars, die voorkomen op de meer moderne voorbeelden, de ingang bewaken naar de onderwereld, het "portaal" naar de wereld van de voorouders en van de goden (Fig. 18 c).

a.

b.

c.

Fig. 18 a-c

- a. Paya. Cofradía onbekend, 1950. Verzameling Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden.
- b. Wierookbrander. Chalcatzingo, Mexico. Preklassieke periode (Tekening W.Fash 1987:fig.7.15).
- c. Moderne cofradía wierookbrander 1950-70. Privé verzameling, Guatemala (Foto J. Montoya).

DE LEGENDE VAN DE PAYA

Moderne verhalen of legendes zijn belangrijke bronnen voor de studie van de iconografie. Mondelinge tradities ontsnappen meestal aan de aandacht van de wetenschappers. Nochtans kunnen ze voor ons belangrijke kosmogonisch elementen bevatten waarvoor in onze moderne wereld geen materiële bewijzen overgebleven zijn.

Het Mayatextiel, een aantal artisanale voorwerpen, alsook de klederdichten en de teksten voor het uitvoeren van traditionele dansen, zijn samen met deze volksverhalen, belangrijk voor de interpretatie van de mythologie en de wereldvisie van de Maya's. De vergelijking tussen deze elementen en precolumbiaanse bronnen uit de archeologie, de kunst, de antropologie en de literatuur, laat ons toe voorbeelden van de continuïteit van de kosmogonie te identificeren.

De legende van de paya uit Patzún vertelt over dieven die de monstrans (custodia) uit de kerk stalen om ze in een berg bij een grote boom te verstoppen. Deze plaats was zeer gevaarlijk omdat de wilde dieren niemand toelieten dicht bij de boom te komen. Vanuit de boom straalde een intens goudkleurig licht. Een ziener uit het dorp ontvangt een boodschap in zijn droom, die hem vertelt waar de custodia zich bevindt. Het brengen van offers, muziek en dans aan de voet van de boom is de voorwaarde om de monstrans terug te krijgen. De bewoners van het dorp gingen op de vraag in, en tijdens het ritueel kon een vrouw tot bij de boom komen en de custodia eruit nemen. Sindsdien werd deze episode op de paya's afgebeeld, die alleen door de texeles van de *cofradía's* kunnen gedragen worden.

De analyse van dit verhaal laat ons toe om de kernelementen van de Maya-kosmogonie, die afgebeeld worden op de paya's, te identificeren. Deze zijn: de berg en de wereldboom in de vorm van een kruis die de plaats van de schepping of wedergeboorte aanduidt. Het goudkleurige licht associëren wij met het opgaan van de zon, de wilde dieren met de belangrijkste aardse godheid. De vrouw wordt geassocieerd met de regenererende kracht en de vruchtbaarheid van de mens zowel als deze van de aarde (zwangerschap en maïsteelt). De symboliek van de vrouw en van de boom brengt ons terug naar de tijd vóór de schepping van de mensheid, in de onderwereld, toen Ixquic zwanger werd van de maïsgod.¹⁷

BESLUIT

De paya illustreert een landschap, animistisch en sacraal. Haar vierhoekige vorm concentreert de levenskrachten van de natuur. Het centrale symbool stelt de wedergeboorte van Christus, 'Drager van de Zon' (Cristo Sol) en van de maïsgod voor, samengebracht in één allesomvattend symbool dat de renovatie van de wereld en van de maatschappij voorstelt. Het kruis stelt de wereldboom voor die uit de 'heilige berg' ontspruit en dus de voltooiing van de schepping.

EPILOOG

Deze analyse betreft alleen ceremoniële paya's uit de 20ste eeuw (1940-1970). Het dramatische interne conflict in Guatemala tijdens de laatste twee decennia van vorige eeuw, de religieuze veranderingen, alsook de invloeden van de modernisatie hebben diepe invloed gehad op de tradities van de Mayabevolking.

¹⁷ Zie Popol Vuh, Deel II, Hoofdstuk III.

Tijdens een recent studiebezoek aan de cofradía's in Patzún (2007) hebben wij met spijt het schrijnend verlies van de traditie rondom het vervaardigen en gebruik van de paya's moeten vaststellen. De oude symbolen en de oude volksverhalen blijken vergeten te zijn. Het lijkt alsof deze nu al tot een verleden behoren.

Wij mogen onze ogen echter niet sluiten voor het feit dat vanaf het begin van de 21ste eeuw, ondanks het verlies van de eeuwenoude tradities die samen met de ouderen uit 'deze wereld vertrekken', een nieuw tijdperk voor de jonge Maya's is aangebroken. Het is aan hen om de oude tradities te herontdekken via diepgaande studie en deze, wanneer relevant voor hen, te doen herleven, of ten minste, als een deel van hun mythologische en historisch erfgoed te bewaren.

BIBLIOGRAFIE

ANGULO, J., 1987. The Chalcatzingo reliefs: an iconographic analysis. In *Ancient Chalcatzingo*, D. C. Grove (Ed.), pp. 132-158. University of Texas Press, Austin.

BASSIE-SWEET, K., 2008. *Maya sacred geography and the creator deities*. University of Oklahoma Press.

BRODA, J., 1983. Ciclos agrícolas en el culto: un problema de la correlación del calendario mexicana. In *Calendars in Mesoamerica and Peru. Native American computations of time*. A. F. Aveni y G. Brotherson (red.), pp. 145-167. (Bar International Series, 174), 44th International Congress of Americanists, Manchester.

_____, 1991. Cosmovisión y observación de la naturaleza: el ejemplo del culto de los cerros en Mesoamérica. In *Arqueoastronomía y etnoastronomía de Mesoamérica*. J. Broda, S. Iwaniszewski, y L. Maupóné (red.), pp. 461-500. IIH-UNAM, México.

_____, 2002. La ritualidad mesoamericana y los procesos de sincretismo y reelaboración simbólica después de la conquista. *Graffylia*, 2:14-28. IIH-UNAM, México. Internet

CARLSEN, R. S., 1997a. *The war for the heart & soul of a Highland Maya town*. University of Texas Press, Austin.

_____, 1997b. Ceremony and ritual in the Maya world. In *The Maya textile tradition*, M. Blum Schevill, (red.), pp. 177-216. Harry N. Abrams, Inc., Publishers, Nueva York.

_____, 2003. Subversive threads. An interpretation of Maya weaving and culture. In "With their hands and their eyes". *Maya textiles, mirrors of a worldview*. M. Holsbeke y J. Montoya (red.), pp. 138-155. Etnografisch Museum, Amberes.

CARRASCO, D., 1990. *Religions of Mesoamerica. Cosmvision and ceremonial centers*. Waveland Press, Illinois.

CASTRO, E., 2002. *La historia se cuenta bailando. Tradiciones*, Prensa Libre. www.prensalibre.com.

COOK, G. W., 1986. Quichean folk theology and southern Maya supernaturalism. In *Symbol and meaning beyond the closed community: essays in Mesoamerican ideas*, G. Gossen (red.), pp. 139-153. Institute for Mesoamerican Studies, The University at Albany State University at New York.

COOK, G. W., 2000. *Renewing the Maya world. Expressive culture in a Highland town*. University of Texas Press, Austin.

DE JONGH OSBORNE, L., 1975 [1965]. *Indian crafts of Guatemala and El Salvador*. University of Oklahoma Press:Norman.

DEUSS, K., 2007. *Shamans, witches and Maya priests. Native religion and ritual in Highland Guatemala*. The Guatemalan Maya Centre, London.

EARLE, D. M., 1986. The metaphor of the day in Quiché: notes on the nature of everyday life. In *Symbol and meaning beyond the closed community: essays in Mesoamerican ideas*, G. Gossen (red.), pp. 155-172. Institute for

Mesoamerican Studies, The University at Albany State University at New York.

ESTRADA MONROY, A., 1990. Vida esotérica maya-k'ekchi. Ministerio Cultura Deportes, Guatemala.

FASH, W., Jr., 1987. The Altar and Associated Features. En *Ancient Chalcatzingo*, D. C. Grove (red.), pp. 82-94. University of Texas Press, Austin.

FRIEDEL, D., L. SCHELE y J. PARKER, 1999 [1993]. El cosmos maya. Tres mil años por la senda de los chamanes. Fondo de Cultura Económica, México.

FURST, P. T., 1986. Human biology and the origin of the 260-day sacred almanac: the contribution of Leonhard Schultze Jena (1872-1955). In *Symbol and meaning beyond the closed community: essays in Mesoamerican ideas*, G. Gossen (red.), pp. 69-76. Institute for Mesoamerican Studies, The University at Albany State University at New York.

HOLSBEKE, M. y J. MONTOYA, 2008. Ruwa' Kemtzij, el rostro de las palabras y los pensamientos tejidos-Catálogo de tejidos mayas de Chiapas y Guatemala. Siglos XIX-XX. Etnografisch Museum, Amberes – Fundación Cholsamaj, Guatemala.

JANSSENS, B. y R. VAN AKKEREN, 2003. Xalooj Keej, el baile del venado de Rabinal. Museo Comunitario Rabinal Achí, Rabinal, Baja Verapaz.

LARA FIGUEROA, C., 2003. Apuntes sobre el origen de la fiesta del Corpus Christi en Guatemala. Diario la Hora, www.lahora.com.gt Guatemala.

LÓPEZ BATZÍN, M. J., 1991. Estudio etnográfico de las payas de Patzún, Chimaltenango. Sub-Centro Regional de Artesanías y Artes Populares, Guatemala.

MONTOYA, J., 2003. Maya textile motifs. Mirrors of a worldview. In "With their hands and their eyes". Maya textiles, mirrors of a worldview, M. Holsbeke y J. Montoya (red.), pp. 92-127. Etnografisch Museum, Amberes.

_____, 2006. Los motivos textiles mayas contemporáneos, una interpretación tentativa de su simbolismo. In *Actas de las III Jornadas Internacionales sobre Textiles Precolombinos*, V. Solanilla (red.), pp. 143-159. Grup d'Estudis Precolombins, Universidad Autónoma de Barcelona, Barcelona.

_____, 2006. Elementos cosmogónicos en prendas ceremoniales mayas. La paya de cofradía, Patzún, Guatemala. In *Las imágenes precolombinas, reflejo de saberes*. V. Solanilla y M. C. Valverde (red.). 52º Congreso Internacional de Americanistas, Universidad de Sevilla, Sevilla. En prensa.

PRECHTEL, M. y R.S. CARLSEN, 1988. Weaving and cosmos amongst the Tzutujil Maya of Guatemala. *Res* 15:121-132.

RECINOS, A., 2000 [1947]. Popol Vuh. Las antiguas historias del Quiché. Fondo de Cultura Económica, México.

RODAS, F., RODAS, O. y L. HAWKINS, 1940. Chichicastenango. The kiche Indians; their history and culture; sacred symbols of their dress and textiles. Unión Tipográfica, Guatemala.

SCHELE, L. y P. MATHEWS, 1998. The code of kings. The language of seven sacred Maya temples and tombs. Scribner, Nueva York.

SCHLESINGER, V., 2001. Animals and plants of the ancient Maya. University of Texas Press, Austin.

TEDLOCK, B., 1982. Time and the Highland Maya. University of New Mexico Press, Albuquerque.

_____, 1986. On a mountain road in the dark: encounters with the Quiche Maya culture hero. In *Symbol and meaning beyond the closed community: essays in Mesoamerican ideas*, G. Gossen (red.), pp.125-138. Institute for Mesoamerican Studies, The University at Albany State University at New York.

TEDLOCK, B. y D. TEDLOCK, 1985. Text and textile: language and technology in the arts of de Quiché Maya. *Journal of Anthropological Research* 41(2):121-146.

TEDLOCK, D., 1996. Popol Vuh: the Mayan book of the dawn of life and the glories of gods and kings. Simon & Schuster, Inc., Nueva York.

WIJ ONTVINGEN VOOR ONZE BIBLIOTHEEK

Gift de h. L. Dansaert
Verscheidene jaargangen van het tijdschrift
'Arizona Highways'

Gift Univ. de Barcelona (Mevr. V. Solanilla
Demestre)
,Santa María de la Antigua del Darién; cerámica
española con texto y de contexto en el Darién
colombiano'.

Gift mevr. M. De Beule- Wenger
M.D. Coe. The Maya. 1984 (3e druk).
Chefs-d'oeuvre de l'art mexicain. 1968
(tentoonstellingscat.).
Figures de pierre; l'art du Guerrero dans le
Mexique précolombien. 1992 (cat.).
Mariana Fresán Jiménez. Nierka, una ventana al
mundo de los antepasados. 2002 (Huichol).
Michael Grey. Pre-Columbian art. 1978.
Kunst van de Maya's uit Guatemala/ Arts Mayas
du Guatemala. 1970 (cat.).
G. Le Fort. Lady Alligator Foot emerges from the
past; Maize God iconography at Yomop. 1995.
Masker in de wereld, Het/ Masques du monde.
1974 (cat.).
Mayasculptuur en ceramiek uit Mexico. 1972
(cat.).
Meso-Amerikaanse kunst/ Art de Mésoamérique.
1976 (cat.).
Moederschap in de primitieve kunsten, Het/ La
maternité dans les arts premiers. 1977
(cat.).
Herbert J. Spinden. A study of Maya art. 1975.

Gift de h. L. Van der Linden
Een reeks kaarten en informatie over staten van de
V.S. Uitgegeven door Shell 1947- 1951.

Gift Museo de América
Patrimonio cultural e identidad. Madrid, 2007.
(Latijns Amerika/ cultureel erfgoed " kunst " archi-
tectuur)
Anales del Museo de América 2007. Madrid, 2007.
(Latijns Amerika/ archeologie " kunst " cultuurge-
schiedenis)

Met dank aan de milde schenkers.

OFFERGAVEN VAN AZTEKEN ONTDEKT

BRUSSEL - Mexicaanse archeologen hebben in het centrum van Mexico-stad een grote verzameling offergaven van de Azteken ontdekt. De uit ongeveer vierduizend stukken bestaande vondst is de grootste in haar soort sinds het begin van de opgravingen op het terrein van de Templo Mayor, niet zo ver van de Mexicaanse kathedraal aan de Zocalo.

Daar bevond zich ooit het centrum van de stad Tenochtitlan, de hoofdstad van het Aztekenrijk, die vijfhonderd jaar geleden door de Spanjaarden werd veroverd en verwoest.

De Mexicaanse kranten berichtten zaterdag onder aanhaling van archeoloog Leonardo Lopez Lujan dat de rond 500 jaar oude vondst werd gedaan op de plaats waar in oktober 2006 een enorme monoliet van de Aztekengodin Tlaltecuhli werd ontdekt. De vondst bestaat uit maskers, voorwerpen uit hout en keramiek ter ere van de goden, offermessen, koralen, schelpen en hoorns. De archeologen vermoeden dat aan de voet van de Templo Mayor een Azteekse vorst werd bijgezet, en hopen binnenkort zijn graf te vinden.

PALEIS VAN MONTEZUMA GEVONDEN

MEXICO-STAD - Mexicaanse archeologen hebben in Mexico-stad resten van een paleis van de Azteekse keizer Montezuma gevonden. De resten werden aangetroffen onder het Museum van Cultuur, dat is gevestigd in een gebouw uit het koloniale tijdperk en dat momenteel wordt gerenoveerd.

Het complex van paleizen van Montezuma bestond waarschijnlijk uit vijf onderling verbonden gebouwen, waaronder een werkpaleis, woonvertrekken voor Montezuma's kinderen en vrouwen en zelfs een dieren-tuin, zegt de archeologe Elsa Hernandez, die de opgravingen leidt.

Zwarte huis

De gevonden resten bestaan uit delen van een muur en een vloer van basalt, die waarschijnlijk deel uitmaakten van het zwarte huis van Montezuma. Dat gebouw, waar geen ramen in zaten en dat helemaal zwart geverfd was, gebruikte Montezuma vermoedelijk om te mediteren en de profetieën van zijn zieners te overdenken.

SPECTACULAIRE ONTWIKKELING IN DE STUDIE VAN DE MAYAGESCHIEDENIS?

JOS MARTENS

National Geographic bracht in zijn augustusnummer van vorig jaar een uitgebreid en, zoals gebruikelijk, subliem geïllustreerd artikel in drie delen over opkomst en ondergang van de Maya's, van p. 40 tot 81.

Vooraf het eerste deel, over de plotselinge sprong die leidde tot de bloei van de klassieke periode, is zo sensationeel, zo verrassend en zo nieuw dat we de aanhef hieronder laten volgen.

DE MACHTGEVER

Tekst: GUY GUGLIOTTA

Als gezant van de stad Teotihuacan stichtte krijgsheer Geboren Vuur nieuwe dynastieën die de Mayacultuur zouden laten opbloeien tot ongekende hoogten.

DE VREEMDELING KWAM in de droge tijd, toen de modderige paden hard werden en legers zich door het oerwoud konden verplaatsen. Met zijn krijgers aan zijn zijde marcheerde hij langs tempels, markten en over brede pleinen naar de Mayastad Waka. De bewoners moeten hem met open mond hebben aangestaard. Niet alleen vanwege het militaire machtsvertoon, maar ook vanwege de uitbundige verentooien van zijn mannen, hun speren en spiegelende schilden. Het waren de rijkssymbolen van een machtige, maar ver weg gelegen stad.

Volgens oude inscripties was het de achtste januari van het jaar 378, en luidde de naam van de vreemdeling Geboren Vuur. Hij kwam naar Waka, in het huidige Guatemala, als de gezant van een machtige staat in de hooglanden van Mexico.

In de decennia erna zou zijn naam overal in het Mayagebied op monumenten verschijnen. In zijn voetsporen bereikte de Mayabeschaving in de oerwouden van Centraal-Amerika een hoogtepunt dat vijfhonderd jaar zou voortduren.

De Maya's blijven ons voor raadselen stellen. Tientallen jaren geleden riepen de majestueuze ruïnes van hun steden en hun sierlijke schrift beelden op van een vriendelijke samenleving waarin priesters en de schriftcultuur de boventoon voerden. Maar toen deskundigen er eindelijk in slaagden de schrifttekens te

ontcijferen, bleken de Maya's ook een duistere zijde te hebben, met oorlogvoerende vorstenhuizen, hofintriges en in brand gestoken paleizen. Toch was er nog veel onbekend, en een van de grote vragen was die naar de oorzaak van die grote sprong voorwaarts in de Mayacultuur. Rond de tijd dat Geboren Vuur wijd en zijd bekend werd, voltrokken zich razendsnelle veranderingen in de wereld van de Maya's.

Een losse verzameling introverte stadstaten veranderde in een maatschappij waarin buursteden banden met elkaar en andere culturen aanknoopten. In deze periode bereikte de kunstnijverheid de grote hoogten die zo typerend waren voor de klassieke Mayaperiode.

Uit nieuw bewijsmateriaal, dat is opgediept uit overwoekerde ruïnes en onlangs ontcijferde teksten, blijkt dat Geboren Vuur een cruciale rol speelde in deze metamorfose.

Hoewel het bewijsmateriaal fragmentarisch van aard is, wijzen alle ontdekkingen van de laatste tien jaar erop dat deze mysterieuze vreemdeling het politiek leiderschap in de Mayawereld reorganiseerde. Met een mix van diplomatie en geweld smeedde hij bondgenootschappen, bracht hij nieuwe vorstenhuizen aan de macht en vergrootte hij de invloedssfeer van de verre stadstaat die hij vertegenwoordigde, Teotihuacan in de buurt van het huidige Mexico-stad.

De historici zijn het er nog niet over eens wat zijn exacte invloed is geweest. Begon met zijn komst een langdurige periode van buitenlandse overheersing, of was hij de katalysator van veranderingen die al binnen de Mayacultuur op komst waren? Wie weet waren de Maya's al op weg naar hun bloeitijdperk? Vast staat dat zijn komst een kentering inluidde.

(p. 46-48)

REVOLUTIONAIR OF LEGENDE?

De rest van dit eerste deel gaat in op alle verwezenlijkingen van deze bijna mythische Geboren Vuur. Hij lijkt als het ware de verpersoonlijkte katalysator te zijn die een geleidelijke evolutie omhoog tot een politieke en culturele stroomversnelling.

Het tweede deel van het artikel, over de bloei-periode, is een sublieme fotoreportage met monumenten van deze hoogbloei.

Het derde deel gaat in op het cataclysmen van de klassieke Mayabeschaving. De laatste datum in de 'lange telling' van de kalender is te vinden op een stèle uit Toniná. Hij vermeldt (in onze kalender) 18 januari 909. 'Daarna bleef het stil, wat getuigt van de ondergang van een cultuur' (Nat. Geogr. p. 77).

Het hele driedelige verhaal wordt verteld met argumenten en bewijsmateriaal uit recente opgravingen. Als synthese is het schitterend gebracht. Toch blijf ik een beetje op mijn honger wat het eerste deel betreft. Klopt dat allemaal wel? Dat één persoon een dergelijke impact heeft gehad, kan inderdaad. Denken we maar aan figuren als Alexander de Grote of, dichterbij ons, Stalin. En toch!? Hierbij roep ik onze leden op om verder bewijsmateriaal voor of tegen aan te dragen. En om eerst het artikel in National Geographic aandachtig te lezen, eventueel te complementeren met eerder artikelen en documenten uit andere bronnen.

Op een gedenksteen in de Mayastad Tikal wordt de komst van Geboren Vuur herdacht. De vorm doet denken aan de versierde palen rond het balveld zoals die veel worden gevonden in Midden-Mexico, waar Geboren Vuur vandaan kwam. De tekst noemt hem de gezant van de vorst Speerwerper Uil, weergegeven in het medaillon, in de vorm van een uil met een speerwerper. Andere bronnen onthullen dat Geboren Vuur de zoon van Speerwerper Uil tot koning van Tikal liet kronen. (p. 49)

De steen met inscripties die bekendstaat als stèle 31 werd geplaatst in opdracht van koning Stormachtige Hemel van Tikal. Hij vertelt het verhaal van de komst van Geboren Vuur, zestig jaar eerder, en de dood van Tikals koning op diezelfde dag, ongetwijfeld op last van de uitheemse krijgsheer.

Toen deze steen in 1960 werd ontdekt, stond de ontcijfering van het Mayaschrift nog in de kinderschoenen, zodat het schriftteken voor Geboren Vuur (boven) eerst werd geïnterpreteerd als Rokende Kikker, een louter beschrijvende weergave van de hiëroglief. Inmiddels heeft de stèle haar geheimen prijsgegeven.

(p. 53)

GEZOCHT KLEURRIJKE SPONSOR !

Een mooi tijdschrift maken is de droom van iedere redactie. Natuurlijk primeert de inhoud, maar die inhoud in een mooi kleedje verpakken is een prijzige zaak die het budget van onze kleine vereniging te boven gaat. Toch hebben we deze keer een inspanning gedaan om wat meer kleur te brengen. Het hoofdartikel van onze voorzitter Mevrouw Julia Montoya handelt immers over het kleurrijke Maya-textiel en dat spreekt nauwelijks tot de verbeelding met zwart-wit afbeeldingen. Daarom... voor één keer. Tenzij!

Tenzij iemand van onze leden zich geroepen voelt als sponsor op te treden en de meerprijs van een of meerdere tijdschriften op zich wil nemen. Zeker voor die tijdschriften waar kleurreproducties voor een beter begrip belangrijk zijn zou deze steun zeer welkom zijn.

Wie zich geroepen voelt onze vereniging op die manier te steunen kan contact opnemen met de redactie (Tel: 014/61 15 67). Bij voorbaat onze eeuwige dank!

Johan DAELMAN